

Entre la gestió cultural i la gestió turística

Sílvia Aulet

Les relacions entre cultura i turisme són cada cop més estretes i les fronteres conceptuals més difoses. Una possible metodologia d'anàlisi consisteix a posar en comú els punts d'intersecció a partir dels aspectes més rellevants de la gestió de cada un dels sectors.

El concepte de turisme cultural

Turisme i cultura són dues nocions complexes, que engloben des de definicions molt àmplies a d'altres de més restrictives i analitzables totes des de diferents perspectives (econòmica, cultural, social, geogràfica...). El turisme cultural és una activitat de naturalesa ambigua, en la mesura que no es pot considerar com una pràctica cultural pròpiament dita ni participa totalment del mateix conjunt de trets característics del turisme (Coelho, 2000); per això, en la seva delimitació ens trobem una sèrie d'entrebancs.

En primer lloc, en analitzar la motivació ens trobem que en el conjunt dels turistes, el percentatge que estan motivats principalment i única pel desig de cultivar-se i de tenir experiències culturals és molt reduït. Per contra, molts dels que afirmen que no tenen com a motivació principal la cultura són usuaris d'equipaments culturals durant les seves vacances (visita a un museu, a un monument, etc.).

Directament relacionat amb el que s'acaba d'exposar, ens trobem amb la dificultat de trobar formes per mesurar i conèixer quines són les motivacions dels visitants i la dificultat d'accedir a dades estadístiques.

D'altra banda, hi ha la dificultat de conceptualitzar quines visites es consideren culturals i quines no. El concepte de patrimoni cultural ha anat variant al llarg dels anys, fins arribar a la noció actual que inclou des dels monuments i llocs històrics fins al folklore o la gastronomia, concepte tan ampli que dificulta la seva comprensió. De la mateixa manera, les definicions més restringides de turisme cultural consideren només les visites a monuments, llocs historicoartístics i museus. Les accepcions més permissives inclouen totes les visites realitzades per motivacions culturals (festivals i esdeveniments, folklore, estudi de la naturalesa, etc.).

De les moltes definicions proposades, s'ha escollit l'elaborada pel projecte ATLAS(1) el 1991, que defineix el turisme cultural com «el moviment de les persones o atraccions culturals específiques, com ara llocs patrimonials, artístics i manifestacions culturals, lluny del seu lloc de residència habitual amb la intenció d'aprendre nova informació i experiències per satisfer les seves necessitats culturals».

Les polítiques pel turisme cultural

El turisme cultural és un camp recent i les polítiques específiques per aquest sector encara no estan ben definides i delimitades. D'una banda, les polítiques culturals estan poc desenvolupades respecte a d'altres polítiques com la social o la sanitària, bàsicament per la dificultat de definir universalment drets, deures i serveis en el sector cultural (Munilla i altres, 2000). De l'altra, en el camp de les polítiques turístiques es presta poca atenció a les interseccions que es produeixen entre cultura i turisme.

Malgrat tot, actualment comencen a aparèixer les primeres línies d'actuació definides pels organismes públics. En el cas espanyol, l'any 2001 s'elaborà el Plan de Impulso al Turismo Cultural e Idiomatico, que descriu les principals línies d'actuació pel foment del turisme cultural; en el cas català, des de l'ens de Promoció Turística de Catalunya de la Generalitat, Turisme de Catalunya, s'ha creat el Club Cultura, amb la voluntat que s'ocupi de la promoció i difusió de l'oferta cultural catalana a l'estranger.

Si ens fixem en les polítiques internacionals ens adonarem que les relacions entre turisme i cultura estan més consolidades que, aparentment, a nivell estatal i local.

En primer lloc volem destacar el fet que l'ICOMOS, el 1976, aprovés la Carta Internacional del Turisme Cultural, en la qual es fa especial referència «a la preocupació pels valors no econòmics del turisme i de la seva repercussió en les societats receptores» (ICOMOS, 1976; <http://www.icomos.org>).

La Llista del Patrimoni Mundial de la Humanitat, promoguda per la UNESCO, inclou en el seu si aquells elements del patrimoni mundial més significatius i que, per tant, han de ser conservats per deixar-los com a llegat a les generacions futures. El fet d'incloure un element a aquesta llista, però, és l'origen d'importants fluxos turístics (<http://www.unesco.org>).

Considerem d'especial rellevància les polítiques de la Unió Europea plantejades en el camp del turisme cultural. Klein (2001), en el marc del I Congrés de Turisme Cultural, va exposar les principals línies d'actuació a favor del desenvolupament del turisme cultural a Europa:

– Turisme i cultura són àrees amb un gran potencial per a la creació de llocs de treball; per tant, les iniciatives que posin en conjunt els dos sectors s'inclouen dins els objectius generals dels Fons Estructurals. Per altra banda, hi ha programes clarament destinats al desenvolupament turístic, com el Leader o l'Interreg.

– A partir del 5è Programa de Recerca i Desenvolupament es destinaran ajudes a la investigació relacionada amb temes patrimonials, incloent els seus usos turístics.

– El programa cultura 2000 és un programa marc que té com a finalitat la creació d'un context homogeni de política cultural; substituint els programes específics de la Direcció General X (cultura) pel foment de les activitats culturals (Kaleidoscope), pel suport a les traduccions literàries (Ariadne) i per a la protecció del patrimoni cultural construït (Raphael).

– El programa MEDA, principal eina financera UE per a la cooperació en la zona Euro del Mediterrani, es farà càrrec de projectes de cooperació que tinguin com a objectiu augmentar la capacitat dels països mediterranis a gestionar i desenvolupar el seu patrimoni cultural.

Xavi Durà

Els Segals d'Osona: el fenomen castellar com a element patrimonial.

Els agents de l'acció cultural i turística

En el desenvolupament del turisme cultural intervenen, bàsicament, tres tipologies d'agents: els culturals, els turístics i els que actuen en els dos sectors.

Dins els agents culturals, hem de mencionar els propietaris (tenint en compte que la titularitat del patrimoni tant pot recaure en organismes públics com en persones físiques o jurídiques de caràcter privat)(2) i els gestors o directors dels equipaments culturals directament relacionats amb l'activitat turística, com poden ser els directius de museus, els programadors d'activitats i esdeveniments culturals, etc.(3)

Els agents turístics són els actors que faciliten les prestacions que el turista consumeix al llarg del desenvolupament del viatge i posen en relació l'oferta i la demanda (Projecte Transhumància). Cal diferenciar tres tipologies d'agents turístics: els prestataris de serveis (empreses d'allotjament, transport, restauració, etc.), els productors (agents que dissenyen els productes culturals turístics articulant l'oferta en paquets que es posen al mercat) i els distribuïdors o intermediaris (que posen en contacte el client final amb el prestatari).

Els agents que actuen en els dos sectors són, bàsicament, els agents públics. En alguns casos, les competències referents a cultura i les referents a turisme recauen sobre administracions diferents, fet que dificulta l'acció coordinada i conjunta.

Erill la Vall: augmenten els visitants des de la declaració de les esglésies de la vall de Boí com a Patrimoni de la Humanitat.

Equipaments culturals i infraestructures turístiques

Aquest és un dels aspectes en què la confluència entre la gestió turística i la gestió cultural és més evident: per al desenvolupament del turisme cultural és necessària la presència de les infraestructures turístiques pròpiament dites, juntament amb els equipaments culturals susceptibles d'atreure la mirada del turista.

Ja s'ha apuntat en la definició del concepte de turisme cultural la dificultat de delimitar quina és l'oferta cultural que configura el turisme cultural (patrimoni arqueològic, esdeveniments històrics, cultura popular, etc.) que complementen els grans centres d'interès historicoartístic que fins aquest moment havien estat els protagonistes dels desplaçaments turístics culturals.

La formació en gestió cultural turística

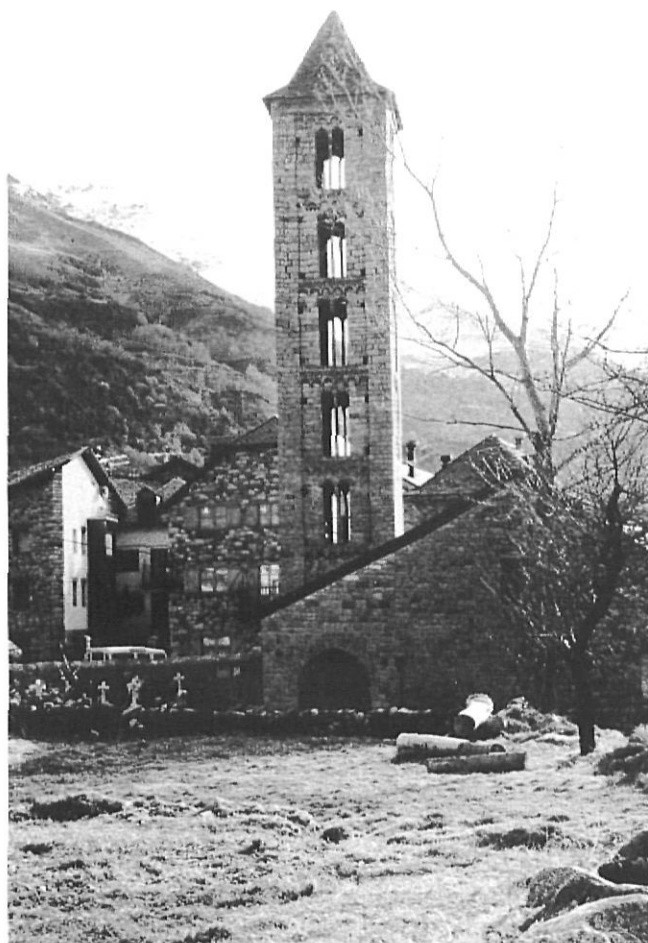
La formació en gestió cultural turística es pot analitzar des de dos punts de vista: des dels estudis turístics, per tal de veure quin tractament reben les matèries culturals, i des dels estudis en gestió cultural, per conèixer el tractament que reben les matèries turístiques.

Des del primer punt de vista, les matèries culturals cada vegada han anat perdent pes en els plans d'estudi en turisme (Ministral, 2000). Cal dir que la història de l'art -basant els continguts en l'anàlisi patrimonial- ha anat guanyant pes respecte a d'altres anàlisis culturals.

Des del punt de vista dels estudis en gestió cultural ha passat el fet invers. Inicialment els plans de formació pràcticament no incloïen aspectes referents al camp turístic, però en les últimes dècades, i relacionat amb el creixement i la consolidació del turisme cultural, ha començat a aparèixer el fet turístic en algunes assignatures dels programes de formació.

En tots dos sentits, el camí a recórrer encara és llarg fins aconseguir que es formin professionals de la gestió cultural turística. Recollint les propostes fetes pel catedràtic d'Història Medieval de la Universitat de Barcelona Salvador Claramunt (1997)(4), sobre la formació en història de l'art dins la diplomatura en turisme, la nostra proposta per a la implantació d'una gestió cultural turística passa per una reestructuració del pla d'estudis actual de la diplomatura en turisme, amb la inclusió d'assignatures relacionades amb la gestió cultural, la història de l'art i la història de la cultura en general.

Actualment, a la Universitat de Girona es pot cursar un segon cicle en turisme (el graduat superior en gestió turística), que, tot i que no permet l'especialització en gestió cultural turística, incorpora assignatures com gestió d'equipaments culturals i gestió d'activitats culturals, que permeten la introducció en aquest àmbit.

RAMON AULET

D'altra banda, el graduat superior permet l'especialització en turisme de llicenciats en història de l'art, econòmiques o geografia, que poden ajudar a definir quin hauria de ser el perfil de formació per a la gestió cultural turística.

Una darrera proposta és la creació de cursos d'especialització i postgraus específics, com el diploma de postgrau en turisme cultural que imparteix la Universitat de Barcelona per primera vegada el curs acadèmic 2001-2002.

Propostes de futur

Una de les primeres conclusions a què s'arriba un cop analitzats els punts tractats anteriorment és que, fruit de l'àmplia diversitat del sector cultural i la transdisciplinarietat del fet turístic, l'àmbit de la gestió turística és poc estructurat i difícil de definir i limitar. En aquest fet radica la dificultat de conformar un pla de formació de professionals. Les propostes formatives haurien de contemplar la formació d'experts que conjuminessin els coneixements propis del gestor cultural i els coneixements propis del gestor turístic. A grans trets, aquestes capacitats són:

- Capacitat d'interpretar el territori, les singularitats i potencialitats (APGC, 1997).
- Coneixement dels diferents sectors culturals i artístics (APGC, 1997).

- Disposar d'instruments d'anàlisi i planificació, aplicats al sector cultural i al turístic.
- Coneixement dels principis jurídics que regulen les activitats culturals i turístiques.
- Nocions de comunicació, difusió i divulgació (màrqueting).
- Coneixement de l'estructura del mercat turístic nacional i internacional.
- oneixements sobre gestió d'organitzacions (internacionals, no lucratives, empreses culturals i empreses turístiques) i nocions bàsiques sobre direcció de projectes.

Per altra banda, és molt necessari i important impulsar línies de recerca i investigació en el sector cultural turístic per tal de poder analitzar les relacions i interseccions entre els dos sectors. Cada cop són més les organitzacions i institucions interessades en el turisme cultural, però de moment encara són pocs els estudis realitzats en aquest camp.

Un aspecte clau és la coordinació entre els diferents membres; estem relacionant dos sectors molt amplis i complexos en els quals intervenen nombrosos agents. És fonamental la capacitat d'actuació conjunta i de pensar el sector com una xarxa on tots els punts estan interrelacionats.

Caldria reflexionar sobre la possibilitat de crear una regulació específica pel turisme cultural que contemplés, des del punt de vista turístic, els efectes positius i negatius que el turisme pot generar sobre la societat receptora (en termes econòmics, socials, culturals i ambientals) i, des del punt de vista cultural, la contemplació dels principis bàsics de tot gestor cultural (ètica), a part de regular les activitats pròpies del sector i garantir la cooperació dels agents implicats.

Un darrer punt a tenir en compte, tal com afirma Donaire (1991), és que «el turisme contemporani il·lustra la tensió entre local i global. El possibilisme de la localitat enfront el determinisme de la globalitat suggereix que les propostes locals als canvis globals són el resultat d'un context particular». Igualment, podríem afirmar que la tendència a la globalització cultural esborra part dels contorns de les identitats culturals (Coelho, 2000). Així, davant el turisme cultural, el que cal és identificar els trets de la identitat cultural i preservar-los tant per a la població local com per poder-los transmetre als turistes com a elements diferenciadors de l'experiència.

A tall de conclusió, per fer front de manera competitiva al nou marc internacional que es dibuixa al voltant del turisme cultural es fa necessària una reflexió a l'entorn de tots els aspectes relacionats amb els dos sectors (formació, recerca, coordinació entre sectors, regulació específica, etc.).

Silvia Aulet Serrallonga és diplomada en turisme i becària de recerca en patrimoni i turisme cultural.

Bibliografia

- Presentación del Plan para impulsar el turismo cultural e idiomático en España*, Ministerio de Economía, Secretaría General de Turismo i Turespaña, Madrid, 2001.
- Turisme i Cultura. Debats del Congrés de Turisme Cultural*, Fundació Interarts, Barcelona, 2001, pp. 125.
- APGCC, *La gestió cultural: una nova professió a debat*, Monogràfic I, Associació de professionals de la gestió cultural de Catalunya, Barcelona, 1996.
- Teixera Coelho, *Diccionario crítico de política cultural: cultura e imaginario*, Secretaría de Cultura, ITESO, México, 2000, pp. 502.
- José Antonio Donaire, "Les noves tendències del turisme contemporani" a *Actes del Seminari Turisme i Cultura organitzat pels Amics dels Museus a Barcelona*, 1999 (no publicat).
- Alfons Martinell, "La formación de gestores culturales en España: un proceso entre la búsqueda de identidad y la consolidación de un sector", 1997.
- Marta Ministral, *Geografía i polítiques de formació en turisme: l'aportació de la geografia als plans d'estudi superiors en turisme a Espanya*. Tesis doctoral, 2000 [no publicat].
- Glòria Munilla (i altres), *Introducció a la gestió d'organitzacions culturals*, Edicions de la Universitat Oberta de Catalunya, Barcelona, 2000, pp. 152.
- Projecte Transhumància, *Turismo Cultural: Análisis y metodología de producción*, Fundación Caja Roja, Ayuntamiento de Villeta Barrea, Cámara de Comercio, Industria y Agricultura de Cluj.
- Dolors Vidal (coord.), *Patrimonio cultural y sus relaciones con el turismo*, Universidad Menéndez Pelayo, Alacant, 1997.

Logotip del Club Cultura de Turisme de Catalunya de la Generalitat.

Notes:

- (1) El projecte ATLAS és un projecte europeu per a l'educació en l'oci i el turisme. Els seus objectius són promoure l'ensenyament, fomentar l'intercanvi d'estudiants entre institucions membres, promoure vincles entre els professionals del turisme i altres sectors relacionats i promoure la recerca transnacional. (<http://www.atlas-euro.org>)
- (2) Els propietaris són un element clau per al turisme cultural, ja que influeixen directament en l'accessibilitat dels elements patrimonials.
- (3) Moltes vegades es produeixen desequilibris entre la motivació del turista per un equipament cultural i la qualitat d'acollida que rep. Tal com s'apunta en l'estudi realitzat pel Projecte Transhumància, els equipaments culturals necessiten incorporar millores en els sistemes d'acollida i atenció al públic.
- (4) La proposta es recull en VIDAL, D. (1997). *Patrimonio cultural y sus relaciones con el turismo*. Alacant: Universitat Menéndez Pelayo.